

УДК 349.6(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.14>

Л. І. Кіріна

orcid.org/0000-0002-9819-9534

юристка I категорії

Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень

імені В. К. Мамутова

Національної академії наук України»

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ САНІТАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми. Концепція розвитку системи громадського здоров'я (далі – СГЗ) визнала здоров'я населення є однією з найбільших цінностей, необхідною умовою для соціально-економічного розвитку країни. Створення оптимальних умов для реалізації потенціалу кожної особи впродовж всього життя, досягнення європейських стандартів якості життя та благополуччя населення є одним із основних завдань, визначених частиною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1]. Проблема зміцнення та збереження здоров'я людей як найвищої соціальної цінності, забезпечення реалізації права особи на оздоровчу рухову активність обумовила схвалення у 2016 р. Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 р. «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», яка втратила чинність на підставі Указу Президента України № 300/2021 від 21.07.2021 р. Натомість іншим указом було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.07.2021 р. «Про стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи щодо забезпечення громадян України медичною допомогою» [2], де Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) було доручено до 01.12.2021 р. розробити та затвердити Стратегічний план розвитку системи охорони здоров'я (далі – ОЗ) населення на період до 2030 р.

Втім, в силу низки, перш за все, об'єктивних причин базова структура проекту Стратегії розвитку системи ОЗ до 2030 р., яка включає 3 стратегічні цілі, 11 оперативних цілей та 137 завдань, була прийнята за основу лише на початку 2023 р., а винесення на громадське обговорення, а також операційний план її реалізації у 2024-2026 рр. – у квітні 2024 р.

Очевидно, що у такий спосіб триває усвідомлення державою безпосереднього зв'язку між СГЗ та національною безпекою в цілому та соціально-економічним розвитком країни зокрема, що передбачає, у тому числі, обов'язкове дотримання правил поведінки усіма учасниками санітарних відносин незалежно від їх правового статусу. Цей вид відносин виникає у сфері забез-

печення санітарно-епідемічного благополуччя населення (далі – СЕБН) з приводу встановлених державою медико-санітарних правил, медико-санітарних нормативів та медико-санітарних регламентів. В свою чергу одним з основних та найефективніших правових засобів забезпечення дотримання санітарного законодавства небезпідставно прийнято вважати юридичну відповідальність. Тож дослідження проблем останньої, пов'язаної зі сферою громадського здоров'я, є своєчасним та актуальним.

Аналіз наукових публікацій. Питання правового регулювання різних видів юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері забезпечення СЕБН були предметом наукових досліджень таких науковців, як: Є.Н. Белей, О.О. Воронятніков, М.П. Ліхтер, М.М. Михайленко, Г. Муляр, Є.С. Хайнацький, Г. Шуст та ін. Так, в роботі [3, с. 115] робиться висновок, що управління закладами ОЗ ґрунтується на принципах системності, юридичної відповідальності, безперервного професійного розвитку й враховує певну низку зовнішніх та внутрішніх чинників. М.П. Ліхтер у своїй публікації розкрила розуміння, види та функції юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері забезпечення СЕБН [4, с. 72]. А.Г. Мосейко у травні 2022 р. запропонувала нову редакцію ст. 46 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» – «Адміністративна відповідальність за порушення санітарного законодавства», та доповнити цей Закон ст. 46-1 – «Фінансові санкції за порушення санітарного законодавства» [5, с. 206], але зазначений закон втратив чинність з дня введення в дію Закону України «Про систему громадського здоров'я» [6] (далі – закон про СГЗ, набрав чинності – 01.10.2022 р., введений в дію – 01.10.2023 р.). Питання державного регулювання та контролю у сфері захисту здоров'я та СЕБН міст розглядалися авторкою у попередній публікації [7]. Тож, враховуючи сучасний стан санітарного законодавства України, можна стверджувати, що інститут юридичної відповідальності у цій сфері наразі є недостатньо розкритим і потребує додаткового дослідження.

Завданням статті є розгляд окремих видів юридичної відповідальності за порушення санітарного законодавства, а також заходів щодо припинення таких порушень з урахуванням новел, передбачених у законі про СГЗ.

Метою статті є визначення особливостей, специфіки різних видів юридичної відповідальності за порушення санітарного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Регулюванню відносин відповідальності за порушення санітарного законодавства присвячений окремий розділ закону про СГЗ, в межах якого виділені наступні статті:

1) заходи щодо припинення порушення вимог санітарного законодавства (ст. 53);

2) адміністративна відповідальність за порушення вимог санітарного законодавства (ст. 54);

3) відшкодування шкоди (збитків) (ст. 55);

4) кримінальна відповідальність за порушення вимог санітарного законодавства (ст. 56).

При цьому у трьох останніх статтях закону про СГЗ норми права викладені у бланкетний спосіб. Більше того, якщо у нормах про відшкодування шкоди (збитків) зроблене посилання на Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Господарський кодекс України (далі – ГК України), а також Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» (конкретний бланк), то відносно адміністративної та кримінальної відповідальності застосований загальний бланк, за яким використано словосполучення «згідно із законом».

Тож, наразі найбільш врегульованими у законі про СГЗ є відносини у сфері заходів щодо припинення порушення вимог санітарного законодавства. Їх диференціації в законі проведена за такими видами:

1) повне або часткове зупинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг у разі їх невідповідності вимогам медико-санітарних нормативів та правил: 1.1) здійснюється за постановою адміністративного суду; 1.2) постановою ухвалюється за результатами розгляду позову органу державного нагляду (контролю) (далі – ОДН(К)) за дотриманням вимог санітарного законодавства у відповідній сфері;

2) тимчасове припинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг, що становлять загрозу для здоров'я та(або) життя людини, на строк не більше 10 календарних днів: 2.1) здійснюється за рішенням посадової особи ОДН(К) за дотриманням вимог санітарного законодавства у відповідній сфері; 2.2) передбачає подання відповідної заяви до суду не пізніше наступного робочого дня після прийняття такого рішення; 2.3) тимчасове припинення на строк більше 10 календарних днів можливе виключно за рішенням суду на строк, необхідний для усунення виявлених порушень;

3) суб'єкт господарювання має право відновити виробництво та(або) обіг продукції, виконання робіт, надання послуг, якщо: 3.1) до суду не подано заяву про тимчасове припинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг протягом 10 календарних днів; 3.2) суд не прийняв будь-якого рішення до закінчення строку тимчасового припинення, зазначеного в рішенні посадової особи ОДН(К) за дотриманням вимог санітарного законодавства у відповідній сфері; 3.3) суд прийняв рішення на користь суб'єкта господарювання; 3.4) ОДН(К) за дотриманням вимог санітарного законодавства у відповідній сфері відкликав заяву, подану до суду, або скасував рішення про тимчасове припинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг;

4) вирішення питання про скасування рішення про тимчасове припинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг здійснюється судом одночасно з прийняттям рішення за заявою про тимчасове припинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг на користь суб'єкта господарювання;

5) відсторонення від роботи, навчання, відвідування закладів дошкільної освіти осіб, які є носіями збудників інфекційних хвороб, хворих на небезпечні для оточуючих інфекційні хвороби або осіб, які були в контакт з такими хворими: 5.1) здійснюється власниками підприємств, установ, організацій або уповноваженими ними органами; 5.2) підставою є вмотивоване письмове рішення керівника або уповноваженої посадової особи ОДН(К) за дотриманням вимог санітарного законодавства у відповідній сфері.

Отже, виходячи з наведених положень закону про СГЗ заходами щодо припинення порушення вимог санітарного законодавства слід визнати: – повне або часткове зупинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг; – тимчасове припинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг на строк не більше 10 календарних днів; – тимчасове припинення виробництва та(або) обігу продукції, виконання робіт, надання послуг на строк, необхідний для усунення виявлених порушень; – відсторонення від роботи, навчання, відвідування закладів дошкільної освіти осіб.

Відносини з відшкодування шкоди (збитків) у законі про СГЗ поділені на види залежно від суб'єкта їх заподіяння (завдання):

1) шкода (збитки), заподіяні (завдані) юридичними та фізичними особами – відшкодування здійснюється в порядку, встановленому ЦК України, ГК України, а також Законом України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції», іншими законодавчими актами;

2) шкода (збитки), заподіяні (завдані) незаконними діями посадових осіб центральних та місцевих органів виконавчої влади (далі – ОВВ), що здійснюють державний контроль у сферах господарської діяльності – відшкодування здійснюється в порядку, встановленому ЦК України.

У першому випадку безпосередньо в змісті статті не йдеться про характер та/чи обсяги шкоди (збитків), які можуть бути заподіяні (завдані) юридичними та фізичними особами, але виходячи із завдання закону про СГЗ, можна стверджувати, що вказана шкода (збитки) має розглядатися у зв'язку із здійсненням господарської діяльності, яка може становити ризик для СЕБН, тобто загрожувати стану здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, а саме: а) перевищувати усталений рівень показників захворюваності для даної території; б) погіршувати сприятливі умови проживання для населення; в) виходити за межі параметрів, визначених санітарним законодавством, факторами середовища життєдіяльності.

Крім того, той таки закон про СГЗ дає підстави додатково виокремити норми, що розкривають особливості відшкодування шкоди (збитків) юридичними та фізичними особами, як-от: – СГЗ в Україні діє з дотриманням принципу мінімізації шкоди – системного усунення або зменшення негативних наслідків для здоров'я людини від різних видів її поведінки та видів діяльності; – суб'єкти господарювання зобов'язані відшкодувати у встановленому порядку працівникам та іншим фізичним і юридичним особам шкоду, завдану їхньому здоров'ю внаслідок порушення ними вимог санітарного законодавства; – суб'єкти господарювання мають право на відшкодування збитків, завданих їм внаслідок порушення вимог санітарного законодавства фізичними та юридичними особами; – фізичні особи у сфері громадського здоров'я мають право на відшкодування шкоди, завданої їх здоров'ю внаслідок порушення вимог санітарного законодавства фізичними або юридичними особами.

У другому випадку йдеться про незаконні дії посадових осіб центральних та місцевих ОВВ, що здійснюють державний контроль у сферах господарської діяльності, які можуть становити ризик для здоров'я та СЕБН. При цьому, закон передбачає: а) право суб'єктів господарювання на відшкодування збитків, завданих їм внаслідок дій або бездіяльності органів державної влади (далі – ОДВ), органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) у сфері громадського здоров'я; б) право фізичних осіб у сфері громадського здоров'я на відшкодування шкоди, завданої їх здоров'ю внаслідок порушення вимог санітарного законодавства посадовими особами ОВВ, ОМС.

Виходячи з приписів ГК України [8] можна виокремити ті, що стосуються особливостей відшкодування шкоди (збитків):

1) права та законні інтереси кожного суб'єкта господарювання та споживача захищаються шляхом відшкодування збитків (ст. 20);

2) спори про поновлення порушених прав суб'єктів господарювання та відшкодування завданої їм шкоди внаслідок рішень, дій чи бездіяльності органів, посадових або службових осіб ОМС при здійсненні ними своїх повноважень вирішуються в судовому порядку (ч. 7 ст. 23);

3) споживачі, які перебувають на території України, під час придбання, замовлення або використання товарів (робіт, послуг) з метою задоволення своїх потреб мають право на відшкодування збитків, завданих товарами (роботами, послугами) неналежної якості, а також шкоди, заподіяної небезпечними для життя і здоров'я людей товарами (роботами, послугами), у випадках, передбачених законом (ст. 39);

4) збитки, завдані державному комерційному підприємству внаслідок виконання рішень ОДВ чи ОМС, які було визнано судом неконституційними або недійсними, підлягають відшкодуванню зазначеними органами добровільно або за рішенням суду (ч. 6 ст. 74);

5) збитки, завдані комунальному унітарному підприємству внаслідок виконання рішень ОДВ чи ОМС, підлягають відшкодуванню зазначеними органами добровільно або за рішенням суду (ч. 9 ст. 78);

6) застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання (ч. 2 ст. 216);

7) відшкодування збитків у сфері господарювання – відшкодування збитків, склад, розмір, умови і порядок відшкодування збитків, солідарне відшкодування збитків, регресні вимоги щодо відшкодування збитків (ст.ст. 224–228);

8) здійснення будь-якої господарської діяльності, що загрожує життю і здоров'ю людей або становить підвищену небезпеку для довкілля, забороняється. (ч. 1 ст. 246).

Ще більш детально відносини з відшкодування шкоди врегульовано у ЦК України [9]. Серед приписів останнього варто виділити наступні: – відшкодування моральної шкоди (ч. 2, ст. 23); – задоволення вимог кредиторів (ч. 1, ст. 112); – вимоги, на які позовна давність не поширюється (ч. 1, ст. 268); – право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю (ч. 1, ст. 282); – право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ч. 2, ст. 293); – недопустимість зараху-

вання зустрічних вимог (ч. 1, ст. 602); – припинення зобов'язання ліквідацією юридичної особи (ч. 1, ст. 609); – відповідальність за шкоду, завдану внаслідок недоліків товару (ч. 1, ст. 711); – усунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи (ч. 1, ст. 1163); – наслідки неусунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи (ч. 1, ст. 1164); – відшкодування шкоди, завданої внаслідок неусунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи (ч. 1, ст. 1165); – загальні положення про відшкодування шкоди (§ 1, гл. 82); – відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю (§ 2, гл. 82); – відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) (§ 3, гл. 82).

Тобто, якщо систематизувати наведені положення про відшкодування шкоди, то їх класифікацію можна представити у такому вигляді: 1) загальні положення; 2) механізм та умови відшкодування; 3) право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, та право на безпечне для життя і здоров'я довкілля; 4) усунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, наслідки неусунення та відшкодування шкоди, завданої внаслідок цього; 5) відшкодування моральної шкоди; 6) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; 7) відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Відповідно до ст. 54 закону про СГЗ тягнуть за собою адміністративну відповідальність згідно із законом такі види діянь: а) порушення вимог санітарного законодавства; б) невиконання приписів посадових осіб ОДН(К) за дотриманням вимог санітарного законодавства у відповідній сфері.

Натомість у главах 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» та 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [10] наразі наявні статті, якими передбачена відповідальність за:

1) порушення санітарних норм (ст. 42);

2) порушення правил щодо карантину людей (ст. 44-3): 2.1) порушення правил щодо карантину людей; 2.2) порушення санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства; 2.3) порушення рішень ОМС з питань боротьби з інфекційними хворобами (ч. 1 ст. 44-3); 2.4) перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих засобів індивідуаль-

ного захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно (ч. 2 ст. 44-3);

3) невиконання постанов, розпоряджень, приписів, висновків, а так само інших законних вимог посадових осіб органів державної санітарно-епідеміологічної служби (далі – ДСЕС) (ст. 188-11): 3.1) невиконання постанов, розпоряджень, приписів, висновків посадових осіб органів ДСЕС щодо усунення порушень санітарного законодавства; 3.2) ненадання цим особам необхідної інформації або надання неправдивої інформації; 3.3) створення інших перешкод для виконання покладених на них обов'язків.

Цю групу адміністративних правопорушень пропонується визнати основними, безпосередніми правопорушеннями санітарного законодавства.

До групи суміжних із санітарними пропонується віднести адміністративні правопорушення в галузі:

– житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою, зокрема – порушення правил санітарного утримання місць загального користування, сходових кліток, ліфтів, під'їздів, придомових територій (ч. 1 ст. 150 КУпАП);

– торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, фінансів і підприємницькій діяльності – порушення вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів (ст. 166-22): 2.1) реалізація незареєстрованих об'єктів санітарних заходів, передбачених Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» (ч. 1 ст. 166-22); 2.2) обіг непридатних харчових продуктів (ч. 2 ст. 166-22); 2.3) порушення значень параметрів безпечності об'єктів санітарних заходів, встановлених законодавством про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів (ч. 3 ст. 166-22);

– охорони праці і здоров'я населення: 3.1) порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці, крім порушення, передбаченого ч. 6 ст. 41 (порушення встановленого порядку повідомлення (надання інформації) центральному ОВВ, що реалізує державну політику у сфері охорони праці, про нещасний випадок на виробництві) (ч. 5 ст. 41); 3.2) виробництво, заготівля, реалізація сільськогосподарської продукції, що містить хімічні препарати понад гранично допустимі рівні концентрації (ст. 42-1); 3.3) заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 42-2).

Нарешті до групи факультативних санітарних правопорушень (правопорушень у разі, коли вони є порушеннями санітарних норм) слід віднести адміністративні правопорушення:

1) у сфері охорони природи, у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини: 1.1) порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу або впливу на неї фізичних та біологічних факторів (ст. 78); 1.2) випуск в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах (ст. 80); 1.3) експлуатація автотранспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах (ст. 81); 1.4) порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення (ст. 82); 1.5) порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів (ст. 82-1); 1.6) виробництво продукції з відходів чи з їх використанням без відповідної нормативно-технічної та технологічної документації (ст. 82-2); 1.7) приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитом посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними (ст. 82-3); 1.8) змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу (ст. 82-4); 1.9) порушення правил передачі відходів (ст. 82-5); 1.10) порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок і виробництв з оброблення та утилізації відходів (ст. 82-6); 1.11) порушення вимог законодавства у сфері хімічних джерел струму (ст. 82-7); 1.12) захоронення неперероблених (необроблених) побутових відходів (ст. 82-8); 1.13) порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів (ст. 83); 1.14) невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій (ст. 90-1);

2) в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів – порушення правил і норм ядерної та радіаційної безпеки (ст. 95);

3) в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання: 3.1) введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів (ст. 167);

3.2) виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил (ст. 168-1); 3.3) недодержання стандартів при транспортуванні, зберіганні і використанні продукції (крім харчових продуктів) (ст. 170).

Варто звернути увагу на проблеми процесуального порядку притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за порушення санітарного законодавства, адже попри ліквідацію ДСЕС [11] і передачу цих функцій Державній службі України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [12], повноваження органів ДСЕС щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням санітарних норм, а також її посадових осіб щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення й досі присутні в КУпАП [13, ст.ст. 236, 255].

Чинною та незмінною залишається також Інструкція Міністерства охорони здоров'я України [14], що встановлює порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства або невиконання постанов, розпоряджень, приписів, висновків посадових осіб органів, установ і закладів ДСЕС України.

Не без проблем складається наразі ситуація навколо інституту кримінальної відповідальності за порушення вимог санітарного законодавства. Дійсно, діяння проти здоров'я населення, вчинені внаслідок цього, відповідно до ст. 56 закону про СГЗ, тягнуть за собою відповідальність згідно із законом. Втім поширення коронавірусної хвороби COVID-19 внесло певну дестабілізацію положень ст. 325 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [15], яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням) і боротьби з ними, якщо такі дії спричинили або завідомо могли спричинити поширення цих захворювань (ч. 1 ст. 325). Ч. 2 ст. 325 КК України передбачає такі обтяжуючі обставини, як вчинення тих самих, вищеописаних діянь, якщо вони спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

З метою запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) окремим законом ст. 325 КК України була викладена у новій редакції [16]. А буквально через два тижні іншим законом було прийняте застереження [17], що у такій редакції ст. 325 діятиме протягом трьох місяців з дня опублікування вказаного закону. Нарешті, наступним законом була змінена санкція ч. 1 ст. 325 [18].

Подібна ситуація викликала неоднозначні позиції науковців щодо легітимності чинної редакції цієї статті. Так, в роботі [19, с. 523] автори, на основі аналізу наукової літератури, темпоральних властивостей ст. 325 КК України у редакції Закону № 530-IX, дійшли висновку, що на сьогодні її дія припинена 18.06.2020, а попередня редакція цієї статті не поновлена. Відповідно внесення змін до ст. 325 КК України, що має місце у нормотворчій діяльності на сьогодні, а також ухвалення вироків у кримінальних провадженнях за вказаною статтею є таким, що не відповідає принципу законності.

Інші, вважаючи її чинною, звертають увагу на те, що диспозиція ч. 1 ст. 325 викладена у бланкетний спосіб, опосередковано відсилаючи до нормативно-правових актів, які регулюють санітарні правила та норми щодо запобігання інфекційним захворюванням та масовим отруєнням, а саме – Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [20], в якому, серед іншого, розкривається поняття «санітарно-протиепідемічні правила і норми» – нормативно-правові акти (накази, інструкції, правила, положення тощо) центрального ОВВ, що забезпечує формування державної політики у сфері ОЗ, вимоги яких спрямовані на запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб. Тож, на відміну від адміністративної, кримінальна відповідальність, згідно із диспозицією ст. 325 КК України, настає лише тоді, коли порушення цих правил і норм спричинили, або завідомо могли спричинити поширення відповідних захворювань.

Отже, для кваліфікації дій особи за ст. 325 КК України необхідно встановити наявність в них порушення: правил щодо карантину людей; санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених законодавством; рішень ОМС з питань боротьби з інфекційними хворобами; інших правил та норм, встановлених з метою запобігання епідемічним та іншим інфекційним хворобам, а також масовим неінфекційним захворюванням (отруєнням).

Висновки. Таким чином, проведений огляд і аналіз питань, пов'язаних зі особливостями та специфікою різних видів юридичної відповідальності за порушення санітарного законодавства, дозволив підсумувати наступне.

1. Встановлено, що заходами з припинення порушення вимог санітарного законодавства слід визнати: повне або часткове зупинення господарської діяльності; тимчасове припинення господарської діяльності на строк не більше 10 календарних днів; тимчасове припинення господарської діяльності на строк, необхідний для усунення виявлених порушень; відсторонення від роботи, навчання, відвідування закладів дошкільної освіти осіб.

2. Аргументовано, що відносини з відшкодування шкоди (збитків), завданої порушенням вимог санітарного законодавства поділені на види залежно від суб'єкта їх заподіяння (завдання): шкода (збитки), заподіяні (завдані) юридичними та фізичними особами; шкода (збитки), заподіяні (завдані) незаконними діями посадових осіб центральних та місцевих органів виконавчої влади, що здійснюють державний контроль у сферах господарської діяльності. У першому випадку шкода (збитки) має розглядатися у зв'язку із здійсненням господарської діяльності, яка може загрожувати стану здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини. У другому – йдеться про незаконні дії посадових осіб центральних та місцевих органів виконавчої влади, що здійснюють державний контроль у сферах господарської діяльності, які можуть становити ризик для здоров'я та санітарно-епідемічного благополуччя населення.

3. Класифіковано положення цивільного та господарського законодавства про відшкодування шкоди, завданої порушенням вимог санітарного законодавства у такому вигляді: 1) загальні положення; 2) механізм та умови відшкодування; 3) право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, та право на безпечне для життя і здоров'я довкілля; 4) усунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, наслідки неусунення та відшкодування шкоди, завданої внаслідок цього; 5) відшкодування моральної шкоди; 6) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; 7) відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

4. Систематизовано види адміністративних правопорушень санітарного законодавства за сферами їх вчинення та змістом порушених вимог: а) безпосередньо санітарні – порушення санітарних норм, правил щодо карантину людей, невиконання законних вимог посадових осіб; б) суміжні із санітарними – порушення житлових прав громадян, норм і правил житлово-комунального господарства та благоустрою, торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, фінансів і підприємницької діяльності, охорони праці і здоров'я населення; в) факультативні санітарні – порушення санітарних норм у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини, в промисловості, будівництві, у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів, в галузі стандартизації, якості продукції, метрології та технічного регулювання.

5. Виявлено проблеми процесуального порядку притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за порушення санітарного законодавства, пов'язані з тим, що, попри ліквідацію державної санітарно-епідеміологічної служби,

повноваження її органів щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням санітарних норм, а також її посадових осіб щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення й досі присутні в адміністративному законодавстві.

6. Встановлено неоднозначну ситуацію щодо кримінальної відповідальності за порушення вимог санітарного законодавства, пов'язану із чинністю, характером прийняття та наслідками дії у часі змін, внесених з метою запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19).

Література

1. Про схвалення Концепції розвитку системи громадського здоров'я : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1002-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 1, ст. 21.

2. Про стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи щодо забезпечення громадян України медичною допомогою : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 67, ст. 4226.

3. Лобода Т.В., Михальчук В.М. Відповідальність в публічному управлінні в сфері охорони здоров'я у воєнний час. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9-10. С. 110–115. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.9-10.110>

4. Ліхтер М.П. Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 18, том 2. С. 70–73.

5. Мосейко А.Г. Юридична відповідальність за порушення у сфері громадського харчування під час пандемії, спричиненої COVID-19. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5, С. 203–207. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/47>

6. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 6 вересня 2022 р. № 2573-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення: 22.07.2024).

7. Кіріна Л.І. Державне регулювання та контроль у сфері захисту здоров'я та санітарно-епідеміологічного благополуччя населення міст. *Juris Europensis Scientia*. 2024. № 1, С. 62–67. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.12>

8. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 23.07.2024).

9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 23.07.2024).

10. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-24) : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 24.07.2024).

11. Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби : постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 348. *Офіційний вісник України*. 2017. № 43, ст. 1329.

12. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових про-

дуктів та захисту споживачів : постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.07.2024).

13. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213–330) : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 24.07.2024).

14. Про затвердження Інструкції про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 квітня 1995 р. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0291-95#Text> (дата звернення: 24.07.2024).

15. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.07.2024).

16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17 березня 2020 р. № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text> (дата звернення: 24.07.2024).

17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30 березня 2020 р. № 540-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 24.07.2024).

18. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23 серпня 2023 р. № 3342-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 91, ст. 5272.

19. Загиней-Заболотенко З.А., Мельник В.М. Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням (стаття 325 КК України): темпоральні проблеми дії у часі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 521–524. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/124>

20. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (дата звернення: 24.07.2024).

Анотація

Кіріна Л. І. Юридична відповідальність за порушення санітарного законодавства. – Стаття.

Стаття присвячена огляду і аналізу питань, пов'язаних зі особливостями та специфікою різних видів юридичної відповідальності за порушення санітарного законодавства. Встановлено, що заходами з припинення порушення вимог санітарного законодавства слід визнати: – повне або часткове зупинення господарської діяльності; – тимчасове припинення господарської діяльності на певний строк та на строк, необхідний для усунення виявлених порушень; – відсторонення від роботи, навчання, відвідування закладів дошкільної освіти осіб. Аргументовано, що відносини з відшкодування шкоди (збитків), завданої порушенням вимог санітарного законодавства поділені на види залежно від суб'єкта їх заподіяння (завдання): – шкода (збитки), заподіяні (завдані) юридичними та фізичними особами; – шкода (збитки),

заподіяні (завдані) незаконними діями посадових осіб центральних та місцевих органів виконавчої влади, що здійснюють державний контроль у сферах господарської діяльності. Класифіковано положення цивільного та господарського законодавства про відшкодування шкоди, завданої порушенням вимог санітарного законодавства у такому вигляді: 1) загальні положення; 2) механізм та умови відшкодування; 3) право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, та право на безпечне для життя і здоров'я довкілля; 4) усунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи, наслідки неусунення та відшкодування шкоди, завданої внаслідок цього; 5) відшкодування моральної шкоди; 6) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; 7) відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг). Систематизовано види адміністративних правопорушень санітарного законодавства за сферами їх вчинення та змістом порушених вимог: а) безпосередньо санітарні; б) суміжні із санітарними; в) факультативні санітарні. Виявлено проблеми процесуального порядку притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за порушення санітарного законодавства, а також неоднозначну ситуацію щодо кримінальної відповідальності за порушення вимог санітарного законодавства.

Ключові слова: санітарне законодавство, юридична відповідальність, правопорушення, громадське здоров'я.

Summary

Kirina L. I. Legal liability for violation of sanitary legislation. – Article.

The article is devoted to the review and analysis of issues related to the peculiarities and specifics of various types of legal liability for violation of sanitary legislation. It is established that measures to stop violations of sanitary legislation should be

recognized as: – full or partial suspension of economic activity; – temporary suspension of economic activity for a certain period and for the period necessary to eliminate the identified violations; – suspension from work, study, attendance at preschool education institutions. The author argues that relations on compensation for damage (losses) caused by violation of the requirements of sanitary legislation are divided into types depending on the subject of their infliction (task): – damage (losses) caused (incurred) by legal entities and individuals; – damage (losses) caused (incurred) by unlawful actions of officials of central and local executive authorities exercising state control in the areas of economic activity. The article classifies the provisions of civil and commercial legislation on compensation for damage caused by violation of the requirements of sanitary legislation as follows: 1) general provisions; 2) mechanism and conditions of compensation; 3) the right to eliminate the danger to life and health and the right to a safe environment for life and health; 4) elimination of the threat to life, health, property of an individual or property of a legal entity, the consequences of failure to eliminate it and compensation for the damage caused as a result thereof; 5) compensation for non-pecuniary damage; 6) compensation for damage caused by injury, other damage to health or death; 7) compensation for damage caused by defects in goods, works (services). The author systematizes the types of administrative offenses under sanitary legislation by the areas of their commission and the content of the violated requirements: a) directly sanitary; b) related to sanitary; c) optional sanitary. The author identifies the problems of the procedural procedure for bringing perpetrators to administrative liability for violation of sanitary legislation, as well as the ambiguous situation regarding criminal liability for violation of sanitary legislation.

Key words: sanitary legislation, legal liability, offenses, public health.